

ו'אין מתירים' – על פי חכם. וכן צדד הר"ן בפסחים פ"ד, כפי שפירש הב"י ריד). והמנהג כסברא ראשונה (הגהת רמ"א ביו"ד שם. וכתב הר"ן שאף אם נפרש בירושלמי כפירוש השני, מכל מקום מתלמודנו אין נראה כן שהרי אמרו שאיסורו משום בל יחל דברו א"כ משמע שמועיל לדבר התר כמו לשאר נדרים).

לכאורה נראה בתשובת הרשב"א שם במה שכתב שאין מתירים לו כלל, שמדובר במנהג שנהגו אנשי המקום ולא במנהג פרטי של חומרא והנהגה טובה, כי במה זה חמור יותר מאילו נדר בפירוש, ורק מנהג המקום נעשה כתורה שאין לו התרה. וכן יש לפרש דבריו בתשובה שבח"ג רלו. וצ"ע בב"י ובשו"ע שנראה מסתימת דבריו שלא חילק בין מנהג הציבור למנהג של יחיד.

ומסתבר שכל זה אמור רק במנהג שנהגו איסור בדברים המותרים, אבל הנהגת עשייה, כגון שנהגו לעשות הידור מצוה מסויים, לא מצינו בגמרא ובפוסקים שיהא בזה בל יחל מדרבנן [רק במצוה ממש כגון צדקה, וכן תלמוד תורה לדעת הר"ן, שיש בהם דין 'נדרי צדקה', שי"ך לתקן גם במנהג בלא אמירה, אבל לא בהנהגת הידור בעלמא שאין בו דין נדר אפילו קיבל בפירוש].

ועוד מסתבר שדין זה אמור דוקא כשלא קבל כלום מתחילה, אבל אם קיבל בפה ונהג איסור מחמת נדרו, והוברר שאין בנדרו כלום, כגון שאמר בלשון שבועה וכד' – אין בדבר איסור מצד המנהג, כי מנהגו לא היה אלא על דעת הנדר והרי הנדר אינו כלום (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א קכז, ט. ע"ש באריכות). ויש שנראה מדבריהם שבכל הנהגה טובה של עשייה, גם כן הרי זה כנדר מצוה (עפ"י שו"ת ר"ש אייגר ג לענין מנהג אמירת שיר היחוד; שלמי נדר ה).

דף טז

'קסבר שלא אוכל נמי משמע שתי לשונות; היו מסרבין בו לאכול ואמר לא אכילנא לא אכילנא ואמר נמי שבועה בין שאוכל בין שלא אוכל הדין אכילנא משמע דאמר'. פירוש, כשאמר מתחילה 'לא אכילנא?!' בתמיהה, מפרשים כאילו אומר למפצירים בו וכי נשבעתי שלא אוכל – ודאי אוכל (עפ"י פירוש הרא"ש. ובר"ן נראה שגרס 'אכילנא' כגירסה השניה שברא"ש).

'מהו דתימא מיקם לישנא היא דאיתקיל ליה, קמ"ל. כתב הרא"ש בפירושו שאין מאמינים לו באמרו נתקלתי בלשוני ונתכוונתי לומר שאוכל. ואילו התוס' בשבועות (ב) חולקים וסוברים שנאמן לומר כן (וע"ש במהרש"א).

והקשה הב"ח (יו"ד רלז) מדברי הרא"ש עצמו בפסקיו (בשבועות כו) שאם נדר אדם מפת חטים ואחר כך אמר שהתכוין לידור מפת שעורים אלא שטעה בלשונו – מותר בזה ובזו. הרי משמע שנאמן אדם לפרש כוונתו להפך ממשמעות לשונו?

ויש לומר שלעולם לדעת הרא"ש אינו נאמן [וכמו שפסק הרמ"א ביו"ד ריו, לו עפ"י הרא"ש], רק בינו לבין עצמו כיון שיודע את האמת שלא היתה כוונתו לדבריו – מותר לו ליהנות הגם שבית דין אינם מאמינים לו. ואף כאן לא אמר הרא"ש אלא שאינו נאמן לנו אבל הוא כשלעצמו מתנהג לפי ידיעתו. וכדוגמת מה שכתב בספר בכור שור (יבמות פד, הובא בפ"ת יו"ד קכז, ז) שכשיש עדים על דבר מסוים שאסור באכילה, ואדם אחד ראה ויודע בודאות שהדבר מותר, אף כי ב"ד לא יאמינוהו כנגד השנים, מותר לו בינו לבין עצמו לאכול (שבט הלוי ח"ב קט וח"ו קמב – עפ"י תורת חיים בשבועות שם).

בתורי"ד (להלן יח.) כתב שאינו נאמן לומר לאחר זמן נתקלתי בלשוני כיון שבשעת מעשה שתק. ושמא יש לפרש גם כוונת הרא"ש כן במה שכתב שאינו נאמן 'בתר הכי', הא אם אמר מיד שכך כוונתו נאמן. ובוה יש להשוות דבריו עם פסקיו בשבועות.

וע' בפרהרא"ש להלן ל: (ד"ה מדלא) שאינו נאמן לפרש 'מרואי החמה' – מכל הרואים נתכונתי, שאין אדם נודר על דעת עצמו אלא לפי משמעות הדברים אצל שאר אנשים. והריטב"א (מובא בנמו"י שם) נקט שנאמן לפרש כוונתו אפילו לקולא. רצ"ע.

(ע"ב) 'חומר מכלל דנדר הוא והא מותר קתני'. לדברי הר"ן והתוס', הקושיא היא שממשמעות לשון 'חומר

בשבועות מבנדרים' נראה שיש כאן חלות נדר אלא שהוא קל מן השבועה, כאילו יש חומר בשניהם אלא שחומר של זה גדול משל זה, ועל כך מקשה הלא ב'לא אוכל לך' מותר לגמרי.

וצריך עיון מדוע אין לפרש 'נדרים' כמושג כללי למי שבא לידור נדר, גם אם אינו חל, וכן בשאר מקומות ששונה 'חומר בזה מבוה' מפרט אופנים שבאחד חייב ובאחר פטור לגמרי. וצריך לומר שאמנם היה יכול לפרש כן אלא דעדיפא קאמר.

ולולא דבריהם היה מקום לפרש שבגוונא דרישא, כשאומר 'קרבן לא אוכל לך' או 'הא קרבן שאוכל לך' הטעם שאינו נדר מפני שמפרשים דבריו כנשבע בחיי קרבן ואין זו שבועה (וכמו שפירש הר"ן לעיל יג.), ואם כן אין זה קולא בנדרים כלל שהרי דבריו מתפרשים כשבועה שאינה כתיקנה ולא כנדר.

ונראה שנמנעו מלפרש כן בגלל האופן השלישי 'לא קרבן לא אוכל לך' ששם הוא משמעות לשון נדר אלא שאינו חל כי בנדרים אין אומרים מכלל לאו אתה שומע הן.

'מאי שנא נדר... שבועה נמי... אמר אביי הא דאמר הנאת סוכה עלי הא דאמר שבועה שלא אהנה

מן הסוכה'. ההבנה המקובלת בחילוק זה היא שבנדר כיון שאוסר החפץ עליו, יכול האיסור לחול על החפץ, וממילא אין מאכילים את האדם דבר האסור לו [נמצא שהנדר עצמו אינו מבטל המצוה אלא רק גורם לבטלה, שהוא רק אוסר הסוכה וממילא לא יוכל לקיים בה המצוה, שהתורה חייבתו רק בסוכת התר ולא בסוכת איסור, וזה אין לו במציאות סוכת התר. עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א קלב], אבל שבועה שהיא הטלת איסור על האדם, לאו כל הימנו לאסור עצמו בדבר שחייבתו תורה (עפ"י ר"ן וש"ר).

ואין הדבר תלוי בלשונו אלא במהות האיסור, שאפילו יאמר בנדר איני עושה סוכה איני מניח תפלין – חל הנדר [לדעת הסוברים שכשמוכר חפץ נחשב דבר שיש בו ממש], כמפורש ברמב"ן ריש משות (ל, ג). וכן בשבועה, אפילו יאסור החפץ, אין השבועה חלה (כן הסיקו התוס' בתירוץ השני. ואין הדבר מוסכם – עתוס' שבועות כה. ד"ה מה).

בשו"ת אבני נזר (יו"ד רצב) הסביר בדרך אחרת; כיון שהנדר חל על חפצא מסויים, והרי אין אדם מחוייב לקיים מצותו בחפץ הזה דוקא, לכן יכול הנדר לחול כי אינו מנוגד במהותו לעצם המצוה. ואף כשאסר על עצמו את כל הלולבים שבעולם, לדוגמא, והרי חייב ליטול אחד מהם, אעפ"כ יחול הנדר כיון שאיסור הנדר חל על כל לולב ולולב בפרטיות, והרי כלפי כל אחד ואחד אין חיוב פרטי. לא כן שבועה שאינה חלה אלא על האדם, האדם עצמו הלא מחוייב במצוה. (וכתב לדייק כן מדברי החינוך (ל), אם כי לכאורה ניתן לפרש דברי החינוך כפירוש המקובל).

לפי זה, כתב שם: מצוות המחויבות להעשות בחפץ מסויים, כגון דם שחיטה שמצוה לכסותו, או דם קדשים לזרקו על המזבח, אין חל הנדר לבטלן. ובזה קיים דברי הרדב"ז (ח"א סח) שרבים תמהו עליו, שמי שנדר הנאה מאנוסתו אין נדרו חל ומחוייב לקיים מצות 'ולו תהיה לאשה'. וביאר לפי הסברא האמורה, כיון שהמצוה היא באיש והאשה המסויימים, אין בכחו של הנדר להפקיעה.

א. כבר ציין שמדברי התוס' במכות מוכח שלא כהרדב"ז.

ב. לפי דבריו אלו יוצא שאם אסר את גופו למצוה, כגון קונם עיני בשניה בסוכה, וכן בשאר המצוות – לא יחול הנדר שהרי כאן הנדר חל על גופו ולא על החפץ. ואם כי זהו דין מחודש אך משמעות לשון הגמרא מסייע לזה, שתלוי הדבר באמירתו, אם אוסר החפצא או אוסר את גופו.

'מנין שאין נשבעין לעבור על המצוות... דאמר שבועה שלא אהנה מן הסוכה. אמר רבא: וכי מצות ליהנות ניתנו...'. מדברי הרמב"ם (שבועות ה,יח) נראה שכלל זה שאין נשבעים לעבור על המצוות, נאמר אף במצוה שאינה מחויבת בכל מצב, כגון מצות ציצית, שאם נשבע שלא ללבוש בגד של ד' כנפות – אין השבועה חלה לבטל את המצוה, הגם שמן התורה אין חיוב ללבוש בגד כזה, אלא שאם לובש חייב להטיל בו ציצית. וכבר תמהו עליו (ע' בכסף משנה) מנין לו כן?

יש מי שכתב (עונג יום טוב סו"א א) שמקורו מסוגיתנו, שהרי הנשבע שלא ישב בסוכה אמנם אין בכונתו אלא סוכה של מצוה (כמו שאמרו בירושלמי), אבל ודאי נכללת בשבועתו מצות סוכה של כל ימות החג, והרי מלבד בליל ראשון אין חיוב לאכול בסוכה רק אם בא לקבוע סעודה, ואם כן כשנשבע שלא ישב בסוכה מדוע לא נאמר ששבועתו חלה על שאר ימות החג שהרי אינו חייב לשבת בה או, ומתוך כך תחול גם לגבי הלילה הראשון שהרי כולל הוא דברים המותרים – על כרחך לומר שאף לענין ישיבה בשאר הימים אין לשבועתו תוקף, שגם זה ביטול מצוה הוא, הגם שאין המצוה חיובית.

לפי מה שבארו אחרונים הטעם שב'כולל' חלה שבועה לבטל המצוה, משום שלא היתה בכונתו שבועתו לבטל מצוה הלכה אין זה נחשב כנשבע לבטל כי בעיקרה היא שבועה על דבר הרשות (ע' בשו"ת אבני מלואים יד; אגרות משה יו"ד ח"א קלא), לפי זה יש מקום לדחות הראיה, כי כשנשבע שלא ישב בסוכה ודאי כוונתו לביטול מצוה שהרי עיקר המצוה היא לקבוע דירתו בסוכה שבעת ימי החג ובכך שנשבע שלא ישב בסוכה הרי עוקר מצוה זו, גם אם בפועל יכול להימלט מאיסור ע"י שאינו קובע סעודה, משא"כ מניעת לבישת בגד של ארבע כנפות אינה סותרת למצוה כלל.

ע"ע קובץ תשובות לגריש"א שליט"א (ח"א צג) במה שהעיר על דברי העונג-יום-טוב.

כיוצא בזה יש להוכיח מהסוגיא שהכלל 'מצוות לאו ליהנות ניתנו' נאמר אף במצוות שאינן חיוביות, כציצית וסוכה (כפי שכתב הכס"מ – ציצת א,יא), ולא דוקא במצוות המוטלות על האדם לקיימן בכל מצב, שאם לא כן מה מקשה רבא על אביי שנדר של איסור הנאה אינו אוסר את המצוה כיון שלא ניתנה להנאה, הלא לענין שאר הימים חל הנדר ואסור להנות ממנה כלל, ואילו השבועה לא חלה כלל [כדברי הרמב"ם הנ"ל] – אלא מוכח שגם על שאר הימים אומרים 'מצוות לאו ליהנות ניתנו' ומותר בישיבתה כל ימות החג (חדושי הגר"ר בנגיס כו. וכבר דנו בענין זה האחרונים – ע' בית הלוי ח"א א ועוד. וע' ברש"א שאורים ר"ה כח שגם האשה שאינה מחויבת במצות שופר, מותר לה לשמוע תקיעה של מצוה משום שקיום המצוה אינה נחשבת הנאה).

'הא דאמר ישיבת סוכה עלי...'. ואם תאמר, יבוא עשה וידחה לא תעשה דלא יחל דברו? ויש לומר, נדרים עשה ולא תעשה הם; עשה ככל היצא מפיו יעשה, ול"ת לא יחל דברו (רשב"א).

כתב הר"ן בשם בעלי התוספות שהנודר על חפץ מסוים שלא יורקנו לים או לא יגע בו וכד', דברים שאין בהם הנאה – חל הנדר, אלא שאם אסר בסתם – אין אסור אלא בהנאה. ובוה פרש דברי הגמרא שאסר ישיבת סוכה עליו הגם שאין בה הנאה אלא קיום מצוה (וכ"מ בתוס' ר"ה כח. וע' ברש"א שהקשה על כך).

וכבר הוכיחו אחרונים (זכר יצחק מא; הגרש"ק שקופ, בשיעורי נדרים שבספר הזכרון לגר"ח שמואלביץ; אגרות משה או"ח ח"א קכו,ג; גליונות קהלות יעקב כתובות נט:) שהתוס' במקומות אחרים חולקים על כך, שאין שייך נדר אלא לאסור דבר שיש בו הנאה.

ויש מי שתלה שאלה זו במחלוקת הראשונים האם עיקר הנדר הוא ההתפסה בקרבן, וכשלא התפס אסור רק משום דין 'יד', או עיקרו הוא 'דבר זה אסור עלי', שלפי הסברה הראשונה כשם שאין שייך איסור מעילה בקרבן אלא בדבר שיש בו הנאה, כך גם בנדר, משא"כ לפי הצד השני אין להשוות בין קדשים נדרים (זכר יצחק שם).

ובספר אור שמח (נדרים ג,ו) נקט לעיקר [מצד הסברא, וכן מכמה דיוקים] שאין שייך נדר אלא בהנאה. והסביר שאף שאמרו כאן 'לולב שאני נוטל, תפלין שאני מניח' – הואיל והמצוה היא עיקר מטרותם ושיוויים של החפצים הללו, לכך חל הנדר על הפעולות הללו שהן שימושם העיקרי, מה שאין כן בשאר דברים, אין שייך איסור 'חפצא' כלפי מעשים מסוימים שאינם מעיקר שווי החפץ ושימוש.

דף יז

'יש נדר בתוך נדר... כיצד? אמר הריני נזיר אם אוכל הריני נזיר אם אוכל'. עבר התנא לדבר על נזירות [שגם היא סוג נדר, ככתוב איש כי ידר נדר נזיר להזיר לה'] ולא דיבר בנדרי איסור, כי בהם אין נדר חל על נדר שהרי אין איסור חל על איסור, וכמו בשבועה, ורק בנזירות שאפשר לקיימה לאחר הנזירות הראשונה, שייך שתחול על הנזירות האחרת (ראשונים. והרמב"ם ג,ב) הביא דין זה בנדרי הקדש). ודעת הריטב"א שכל נדר חל על נדר, שהרי הוקשו הנדרים לנזירות. ומה שנקט התנא נזירות משום שעיקר הדין נלמד מנזיר להזיר כדלהלן, ומשם למדים לכל הנדרים.

ומה שנקט 'אם אוכל' ולא 'הריני נזיר הריני נזיר' גרידא – אגב שרצה לשנות גבי שבועה אכילה, נקט כן גם בנזירות (עפ"י רדב"ז על הרמב"ם נדרים ג,ב).

'אין שבועה בתוך שבועה'. כתב הריטב"א (יח.) שלוקה על השבועה השניה משום 'שבועת שוא'. ואפילו אם נשאל אחרי כן על הראשונה, שאז השניה חלה למפרע כדלהלן, אף על פי כן הואיל ובשעתו הוציא מפיו שבועת שוא – לוקה.

בספר אפיקי ים (לו,ב) כתב שטעות סופר נשתרבה בספרי הריטב"א כי מדבריו לעיל (ח.) משמע שאין השניה שבועת שוא אלא אם לא נשאל על הראשונה לבסוף. אמנם בספר מנחת שלמה (סב,יג) מביא דברי הריטב"א כמו שהם לפנינו. וכן נראה לדייק מדברי הריטב"ש (בסוף תשובה תנג. וע' במש"כ הרא"י ולזניק שליט"א בספר הזכרון לגר"ב זולטי, עמ' תקנו).

[נראה שהריטב"א הולך לשיטתו במקום אחר בסברתו זו, שאין מתחשבים אלא בזמן השבועה, ואין אומרים לענין זה 'אגלאי מילתא למפרע', שכתב (בחולין קו) שהנוטל ידיו לאכילה וברך 'על נטילת ידיים' ואחר כך נמלך ולא אכל 'אין בכך כלום, ואין מחייבין אותה לאכול כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, דהא מכיון שנטל ידיו, גמרה לה הנטילה שעליה הוא מברך, והיא שעתא דעתו היה לאכול'. (והביא זה כמה פוסקים – ע' שערי תשובה ר"ס קנת; חזון איש או"ח כה,ת. ובכף החיים (קנת,ו) הביא דעות בזה, ומסיק שצריך ליהדר בזה לכתחילה. וכ"כ בשדי חמד (מע' ברכות א,כט). ושם כתב שאפילו הריטב"א מודה שלכתחילה אין לעשות כן בלא דחק. וכתב שאינו תחת ידו לעיין בו. ונראה שאילו היה תחת ידו לא היה כותב כן שהרי משמע בדברי הריטב"א שאף ללא דחק מותר. אמנם נראה שאין ללמוד מדברי הריטב"א על כל ברכה הקודמת למעשה מסוים שאם נמלך לפני המעשה שרי, דשאני הכא שמצות נטילה קיים, כמדויק בלשונו. וכ"מ מהפוסקים באו"ח תקפה, ג. וע' משנ"ב רטו, יח. וע' בשו"ת עמודי אש ב, לג. וראה מש"כ בחזו"א אה"ע סג, כג על ברכות קידושי טעות).

מדבריו אלו יש ללמוד שאין לברכה או לשאר הזכרת שם אחרת אלא שעתה בלבד; אם נאמרה אז לצורך, איננה לבטלה גם אם התברר בסוף שהיתה מיותרת. והוא הדין להפך, אם בזמן אמירתה היתה לשוא, אינה ניתקנת בכך לאחר זמן כשנעשתה פעולה שנתנה לה מקום לחול למפרע].

ב. תלה האיסור בתנאי כגון קונם כל פירות שבעולם עלי אם אעשה דבר פלוני; ר"ת אמר שלא חל הנדר, אעפ"י שאפשר לו שלא לעשות אותו דבר ולא יאסר מ"מ כיון שהוציא מפיו 'כל הפירות שבעולם' – נדר שוא הוא ולא חל כלל (מובא ברא"ש כתובות פ"ו ג). ואין כן דעת ר"י (ע' הג"א שם ותוס' שם ע"א רע"א).

ד. האומר לאשתו 'קונם שאני משמשך', משמע מפשט הגמרא (כפירוש הר"ן ועוד) שאין נדרו חל מפני שמשועבד לה מהתורה לעונתה, אבל אם אסר על עצמו הנאת תשמיש ממנה – חל הנדר כי רשות ביד האדם לאסור על עצמו הנאה.

א. הר"ן כתב שהנדר אינו חל אלא מדרבנן כי הנאת תשמיש אין בה ממש [כל שלא אסר עליו את גופה מתשמיש], ואעפ"כ חל הנדר להפקיע מצות עונה ופריה ורביה, שחכמים מתנים לעקור דבר מהתורה ב'שב ואל תעשה'.

ודעת כמה ראשונים שב'הנאת תשמישך עלי' הרי זה כדבר שיש בו ממש ואסור מהתורה, וכן בכל מקום שהזכיר את החפץ, כגון 'קונם ישיבת סוכה עלי' (עתוס' ד"ה רבינא; פירוש הרא"ש; רמב"ן ריש מטות. וכן נראה מדברי הרמב"ם ג,ו). ויש חולקים (ער"ן כאן ולעיל יג: ולהלן טז: וכן נטה הרשב"א בסוף דבריו [אם כי בתחילה צדד כדעה זו]. וכ"כ הפוסקים משמו – ע' בשו"ת הריב"ש החדשות ד כ; ב"י יו"ד רלד, דף קס.).

ב. הרשב"א פירש שגם באומר 'קונם שאני משמשך' מפרשים דבריו באופן שחל הנדר, שאסר הנאת תשמיש עליו.

ג. התוס' (בד"ה תנן) כתבו לפי תירוץ אחד שאם תלה הנדר בדבר שיכולה לקיים כגון שלא תלך לבית אביה – חל הנדר אעפ"י שאמר 'קונם תשמישי עלייך' שהרי לא תלך ולא תיאסר (וצ"ע בדעת ר"ת המובא ברא"ש כתובות פ"ו ג. ע"ש בהג"א).

וכן הדין באשה; אם אמרה 'תשמישי עליך' – כופים אותה ומשמשותו שהרי משועבדת לו. ואם אסרה על עצמה הנאת תשמישו – אסור, שאין מאכילים לאדם דבר האסור לו (אלא שיכול הבעל להפר, שהרי זה מדברים שבינו לבינה, כדלהלן פנ:).

דין האומר 'קרבן לא אוכל לך', 'הא קרבן...?' – נתבאר לעיל יג. 'לא קרבן...?' – לעיל י-יא.

דף טז

כ. א. מה הדין בשבועות דלהלן? 'שבועה לא אוכל לך'; 'הא שבועה שאוכל לך'; 'לא שבועה לא אוכל לך'.

ב. חומר בשבועות מבנדרים וחומר בנדרים מבשבועות, כיצד?

ג. הנודר הנאה מן הסוכה, האם אסור בסוכה של מצוה?

א. שנינו: 'שבועה לא אוכל לך' 'הא שבועה שאוכל לך' 'לא שבועה (גרסת הר"ן: 'לשבועה') לא אוכל לך' – אסור.

בשלשת האופנים משמע שאוסר עצמו מלאכול בשבועה. ואפילו לרבי מאיר שאין לו 'מכלל' לאו אתה שומע הן, והו רק בנדרים וכד' שיש בהם ענין ממון, אבל בשבועות (שהן החמורות. רא"ש ותוס') שומעים הן מכלל הלאו, וכאילו אמר אכילתך אסורה עלי בשבועה. ולפי תירוץ אחד בתוס' משמע שבאופן זה אין השבועה חלה אלא מגזרה דרבנן, שמא יאמר 'שבועה' וידלג על 'לא'.

לדברי אביי, 'הא שבועה שאוכל לך' יכול להתפרש שבועה על אכילה או על הימנעות מאכילה – תלוי לפי הענין והקשר הדברים, כגון שהיו מפצירים בו לאכול והיה אומר: 'אוכל, אוכל' ונשבע, או שאמר 'לא אוכל, לא אוכל' ונשבע. ורב אשי חלק [שאם כן, אף ב'שבועה שלא אוכל' אפשר לפרש שתי משמעויות לפי הענין, אם נשבע שלא יאכל או כמתמה ואומר וכי נשבעתי שלא אוכל (ר"ן)] – הלכך 'שאוכל' משמע שנשבע לאכול, ו'שלא אוכל' – שלא לאכול, וכן אם אמר 'שאי אוכל' – הרי זו שבועה שלא לאכול ובוה מדברת המשנה, ואין אומרים כוונתו היתה לומר 'שאוכל' אלא שנתקל בלשונו.

א. הרמב"ם פסק כאביי [וכסוגיא בשבועות, שמסתמא משמע שבועה לאכול א"כ מתוך הענין נראה שאינו רוצה לאכול ונשבע על אי אכילה. ער"ן]. והרמב"ן פסק כרב אשי שלעולם 'שאוכל' משמע שבועה לאכול, ו'שלא אוכל' – שלא לאכול. [משמע מדברי הר"ן והרשב"א שלרב אשי אין חילוק בדבר אם מסרבים בו ואמר אכילנא או לא אכילנא. ומהגמרא אין הכרה לכך, רק לרב אשי התנא פסק דבריו ולא חילק, ולעולם מודה שאם דבריו הקודמים מורים על משמעות אחרת, מהפכים המשמעות לפי הדברים, וכן י"ל בדעת הרא"ש בפירושו].

ב. לדברי הרא"ש בפירושו אין נאמן לומר נתכוונתי ל'שאוכל' אלא שגימגמתי בלשוני ונשתהיתי. [יש אומרים על פי דברי הרא"ש בפסקיו בשבועות, שבינו לבין עצמו אם יודע שאכן נתכוין אחרת – מותר לו להתנהג לפי ידיעתו. עפ"י תו"ח; שבט הלוי]. ודעת התוס' (בשבועות כ) שנאמן לומר נתקלתי בלשוני.

ב. חומר בשבועות מבנדרים, שהשבועות חלות על דבר שאין בו ממש, כגון 'שאיני ישן' 'שאיני מדבר', משא"כ בנדרים שאינם חלים מן התורה אלא באוסר דבר שיש בו ממש כגון עינו משינה ולא את השינה עצמה, כנ"ל.

וכן בלשונות 'קרבן / שבועה לא אוכל לך' 'הא קרבן / שבועה שאוכל לך' 'לא קרבן / שבועה לא אוכל לך' – בנדרים מותר (כרבי מאיר, כנ"ל) ובשבועות אסור.

חומר בנדרים מבשבועות, אמר 'קונם סוכה שאני עושה' 'לולב שאני נוטל' 'תפילין שאני מניח' – בנדרים אסור ובשבועות מותר, שהנדרים חלים על החפץ וכיון שהחפץ נאסר, אין מאכילים את האדם דבר האסור לו. משא"כ השבועות שאוסרים את האדם ולא כל הימנו להפקיע עצמו ממצוה שנצטוו בה (ר"ן). וערמב"ם ג,ז, הלכך פטור הוא הן מקרבן שבועה (להרע או להטיב – מה הטבה רשות אף הרעה רשות) הן מלאו דשבועה (לא יחל דברו – אבל מיחל הוא לחפצי שמים).

א. הנשבע לבטל את המצוה, לוקה משום שבועת שוא (ר"ן).

ב. גם כשנשבע בלשון איסור חפצא, כגון 'ישיבת סוכה עלי שבועה', לא חלה השבועה כי מתרצים דבריו כאילו אמר 'שבועה שלא אשב' (כן הסיקו התוס' בתירוץ השני). ואין הדבר מוסכם (עתוס' שבועות כה. ד"ה מה). ויש אומרים ששבועה בלשון נדר אינה כלום (ע' לעיל ב).

ג. אם כולל בשבועתו דברי הרשות, חלה השבועה לבטל המצוה (כן כתבו הראשונים מהירושלמי שאם נשבע ממצה בכלל, אסור אף בפסח. יש אומרים שלפי הסוגיא ביבמות ה אין הדין כן, שאין עשה ול"ת שישנן בשאלה נדחים מפני העשה).

ואולם הנשבע לעבור על איסור תורה, יש אומרים שאף בכולל דברים המותרים לא חלה שבועתו (עפ"י ר"י בתוס' שבועות כד ד"ה אלא הן). וי"א שאם הזכיר בשבועתו את העבירה לא חלה אף ע"י 'כולל' (ע"ש בתירוץ הריצב"א). ויש אומרים שהירושלמי אינו סובר חילוקים אלו (ע' בית ישי סוס"י עא).

יש מהראשונים שנקט בדעת תלמוד שלנו שאין השבועה חלה לבטל את המצוה אף לא בכלל דברי הרשות, דלא כהירושלמי (עפ"י בעל המאור). ע"ע בתשובת אבני מילואים יד. ולעבור על איסורין דרבנן, יש אומרים שחלה השבועה (עפ"י שו"ת הרא"ש יא, ג), ואולם להלכה נקטו הפוסקים שלא חלה השבועה שהרי מצווה ב'לא תסור' (ע' יו"ד רל"ט, ובש"ך). ועוד שחכמים העמידו דבריהם – ע' רב"ז על הרמב"ם נדרים ג, ט). ואולם ב'כולל', או אם כשנשבע לא ידע שיש בדבר איסור דרבנן, יש מקום לומר שחלה השבועה (ע' שו"ת אבני מילואים יד עפ"י הרא"ש בתשובה והרשב"ך; אגרות משה יו"ד ח"א קלא – בבאור דברי הרא"ש בתשובה ח, טז). וצ"ע מדברי הרא"ש עצמו בתשובה דלעיל שבכל אופן חלה השבועה).

ואף אם חלה השבועה, אסור לו לקיים שבועתו באופן שיעבור על איסור דרבנן ב'קום ועשה' (עפ"י שו"ת הרמב"ם קע, מובא בתשובת אבני מילואים יד. וערדב"ז). ובביטול מצוה דרבנן, אף בלא 'כולל' חלה שבועתו. ויש אומרים שחכמים חזקו דבריהם ותידחה השבועה מפני גזרת חכמים (עפ"י רב"ז וכו"מ נדרים ג, ט לפי דברי הרמב"ם שם בנדר) ויש אומרים שכופים אותו להתיר שבועתו, ולכל הדעות ודאי ראוי הדבר (עפ"י רא"ש; יו"ד רל"ט, וש"ך. וע' באג"מ שם קלב בבאור הדבר).

ד. פסק הרמב"ם (נדרים ג, ט) שהנודר לצום בימים מסוימים ופגעו בהם חנוכה ופורים – יידחה נדרו מפני האיסור לצום באותם הימים, שהואיל ומדברי סופרים הם – צריכים חזוק. ה. אסר בנדר דבר האסור עליו, כגון 'קונם נבלה עלי מאכילתה', יש אומרים שחל הנדר (עפ"י רא"ש וטור, מובאת בדעה שניה בשו"ע רטו, ו. וכן מבאר בפירוש הרמב"ן ריש מטות ל, ג). ויש אומרים שלא חל הנדר שאין איסור חל על איסור (עפ"י רשב"א יז. ובשו"ת תרשו, ומובא בשו"ע שם ה; ר"ד ח. וכן לפי תירוץ אחד בפירוש הרא"ש שם. וכ"כ רעק"א על השו"ע שם בדעת הר"ן יח. כנראה נקט רעק"א מסביר פשוטה שאיסורי תורה כמאכלות אסורות איסורי חפצא הם, והעמיד מש"כ הר"ן של"ת שבתורה איסורי גברא, היינו רק כגון לא יחל דברו וכד'. אך לכאן י"ל שסובר הר"ן כהרשב"א שכל איסורי תורה איסורי גברא. וכ"מ בוכר יצחק לד').

[עוד יש חומר בנדרים מבשבעות, שיש אופנים שנדר חל על נדר, משא"כ בשבועה כדלהלן. ומכל מקום השבועה חמורה מן הנדר בחומרה יתרה, שכן כתוב בה לא ינקה... וכל העולם כולו נודעוע בשעה שאמר הקב"ה 'לא ינקה' עפ"י גמרא להלן יח. [נפירוש הרא"ש]; כ. [ור"ן]. ואולם החת"ס שם גרס אחרת, וכתב שחומר שבועות מנדרים הוא רק בשבועת שוא ושקר, אבל לענין העובר על השבועה או על הנדר – בנדרים חמור יותר; שבועות לט.].

- ג. לדברי אב"י, האוסר בנדר 'הנאת סוכה' – דבריו קיימים ונאסר מלישב בה. ורבא חלק ואמר וכי מצוות ליהנות ניתנו?! אלא לא נאסר רק כאשר אסר 'ישיבת סוכה', שאז אסר את ישיבתו אף בלא 'הנאה'.
- א. לדברי הר"ן מדובר רק כשפירש בדבריו איסור על הסוכה עצמה, 'קונם סוכה לישיבתה', אבל 'קונם ישיבת סוכה' – הרי זה דבר שאין בו ממש. והביא בשם התוספות שהואיל והזכיר את הסוכה מועיל כדברי שיש בו ממש (וכ"מ ברמב"ם ג, ו) ובפירוש הרמב"ן ריש מטות ל, ג).
- ב. כשאוסר בסתם את הסוכה, כתב הר"ן שאין כלול בדבריו אלא איסור הנאה, הלכך לרבא יושב בה ישיבה של מצוה שמצוות לאו ליהנות ניתנו, ורק כשמפרש 'ישיבה' נאסר בפעולת הישיבה אף בלא שתחשב הנאה.
- ג. לדעת הר"ן והרשב"א (והכלבו). ואפשר שכן גם דעת רש"י בפירושו לר"ה, כאשר יש הנאת

הגוף עם המצוה, אין אומרים 'מצוות לאו ליהנות ניתנו'. ואין כן דעת הרשב"א ועוד ראשונים. (ע' שער המלך לולב ה,א. ובאגרות משה (או"ח ח"א קכו,ג-ד) האריך להראות שדעת רוב הראשונים שאפילו כשיש הנאת הגוף אומרים 'מללה'נ' (כ"ד הרמב"ם, התוס', הרו"ה, האו"ז, הרשב"א, המרדכי, המאירי, הג"א והר" שמואל), ואילו הר"ן והריטב"א כיחידים לגביהם).

אף לדעת הרשב"א, אם יכול לקיים המצוה בחפץ אחר, באופן שלא יהנה מן האיסור, אסור להנות בחפץ זה. ואולם בלא הנאת הגוף מותר לעשות המצוה גם אם יכול לעשותה בחפץ אחר (עפ"י אבני מילואים כח סק"ס).

ד. יש אומרים שבמצוה שעיקר ענינה להנות מהדבר, אין לומר בה 'מצוות לאו להנות ניתנו' ואסור (ע' מג"א רצו סק"ד בשם אבודרהם לענין הרחת בשמים של איסורי הנאה; דובב מישרים ח"א נט לענין אכילת תרומה).

ה. יש מי שפירש שאביי לא נחלק על כך שמצוות לאו ליהנות ניתנו אלא סבר שאיסור הנאה בנדר הוא גם שלא כדרך הנאתו [כמו שנראה מדברי אביי במקום אחר לענין מעילה מהקדש] וכל שאיסורו אף בשלא כדרך, גם באופן של מצוה אסור, שאין זה גרוע מנהנה שלא כדרך הנאה (עפ"י דובב מישרים ח"א נט. והביא כעיקר הסברא ממהרש"ק, והעיר שם על כך בסוף דבריו).

דפים יז – יח

כא. א. האם יש נדר בתוך נדר ושבועה בתוך שבועה?

ב. מי שנדר שתי נזירות ונשאל על הראשונה, האם עלתה לו השניה במנין הראשון? נשבע וחזר ונשבע ונשאל על הראשונה, מה דינו?

א. תנן, יש נדר בתוך נדר ואין שבועה בתוך שבועה. ופירשה המשנה 'נדר בתוך נדר' – בניזירות, שהמקבל נזירות פעמים, חייב לנהוג שתי נזירות. ואילו הנשבע פעמים על דבר אחד – אינו חייב אלא אחת. לדברי רב הונא לא חלה נזירות שניה אלא בכגון 'הריני נזיר היום. הריני נזיר למחר', שמתוך שנתוסף יום אחד בשניה, חלה נזירות על נזירות, ומגלה ומביא קרבן על כל נזירות בפני עצמה (ר"ן), אבל 'הריני נזיר היום. הריני נזיר היום' – אין חלה נזירות על נזירות. ושמאל אמר אפילו בזה חלה נזירות (וגם כשאמר 'הרי נזיר שלשים יום' ושוב אמר 'הריני נזיר אלו השלשים יום'. כן צדדו בתוס'. וכן מובא ברשב"א מהירושלמי) וחייב למנות שתי נזירות (וכן אמרו בדעת רבה). ובברייתא דרשו זאת מנזיר להזיר – מכאן שהנזירות חלה על הנזירות. ולרב הונא הוצרך הכתוב באופן שקיבל עליו שתי נזירות בבת אחת – שחייב לנהוג שתיים (ולולא הכתוב היה נוהג נזירות אחת של ששים. ער"ן. והרא"ש פירש באופן אחר).

א. הלכה כשמואל, שכן עלתה הסוגיא כמותו ואילו לרב הונא קשה (ר"ף; מאירי. וכבר העירו על שאין דין זה מפורש ברמב"ם. וע' קר"א. ובחדושי חת"ס צדד שלפי המסקנא יתכן שלא נתחדש מהכתוב אלא בבת אחת או בתולה הנזירות באכילה אחת, אבל בשתי נזירות בזא"ז, לא חלה השניה על הראשונה).

ב. הר"ן ועוד ראשונים מפרשים שכשאומר 'הריני נזיר היום, הריני נזיר למחר' – מונה שלשים לשניה בתום הראשונה. [ואם הנזירות של מחר קיבל לששים יום – מונה ששים מתום הראשונה. כן צדד בחזו"א].

וישנה דעה הסוברת שמונה לשניה מלמחר. ואם שתה יין בכל כ"ט הימים המשותפים לשתי הנזירות – חייב שתיים. וכתב המאירי שדעה ראשונה עיקר (וע"ע קרן אורה וחזו"א).